

*Andrzej Szabaciuk**

Polityka Federacji Rosyjskiej wobec mniejszości rosyjskojęzycznej na Łotwie

Rozpad wielonarodowego imperium sowieckiego diametralnie zmienił położenie ludności rosyjskojęzycznej rozsianej po różnych republikach związkowych. Po 1991 r. poza granicami Federacji Rosyjskiej żyło ponad 25 mln osób zaliczanych do tej kategorii¹. Jednocześnie polityka etniczna szeregu niepodległych republik poradzieckich cechowała się rewanżyzmem i rusofobią. Nowe „demokratyczne” elity niejednokrotnie obarczały Rosję i ludność rosyjskojęzyczną odpowiedzialnością za wszelkie problemy społeczne i gospodarcze. W efekcie wiele osób zdecydowało się na wyjazd do Federacji Rosyjskiej. Zjawisko to miało charakter masowy głównie w pierwszej połowie lat 90. Według Federalnej Służby Statystycznej w okresie od 1990 do 2003 r. z obszarów WNP i państw nadbałtyckich do Rosji wyjechało 8,2 mln osób². Według oficjalnych statystyk łotewskich, populacja rosyjskojęzyczna na Łotwie zmniejszyła się z 900 tys. do 685 tys.³

Ignorowanie wyraźnej antyrosyjskiej retoryki części państw Azji Centralnej, Kaukazu i regionu nadbałtyckiego było nie do przyjęcia z punktu widzenia rosyjskiej racji stanu. Solidarność z mniejszością rosyjskojęzyczną żyjącą poza granicami Federacji szybko zyskała status jednego z kluczowych haseł rosyjskiej polityki wobec obszaru posowieckiego, a stosunek

* Dr **Andrzej Szabaciuk** – Instytut Nauk Politycznych i Spraw Międzynarodowych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.

¹ T. Malmlöwe, *The Russian Populations of Latvia – Puppet of Moscow?*, FOI, Stockholm 2006, s. 11.

² А. Де Танги, *Великая Миграция: Россия и Россияне после падения железного занавеса*, РОССПЭН, Москва 2012, s. 383 i nast.

³ Dane za lata 1989–2002. Zob. J. Hedenskog, R. Larsson, *Russian Leverage on the CIS and the Baltic States*, FOI, Stockholm 2007, s. 31–33.

poszczególnych państw wobec statusu ludności rosyjskojęzycznej przestał być wyłącznie kwestą polityki wewnętrznej, stając się istotną deklaracją określającą kierunek polityki zagranicznej niepodległych republik poradzieckich. Niezależna polityka zagraniczna łączyła się z reguły z dyskryminacyjną polityką etniczną.

Państwa nadbałtyckie, obierając kurs jednoznacznie prozachodni, wyraźnie zradykalizowały swoją politykę wobec mniejszości rosyjskojęzycznej, obawiając się, że będzie ona stanowić czynnik hamujący radykalne reformy⁴. Dyskryminacyjny charakter polityki etnicznej był wprost proporcjonalny do wielkości populacji rosyjskojęzycznej w poszczególnych państwach. Najsurowsze przepisy wprowadziła Łotwa (35% populacji rosyjskojęzycznej), nieco łagodniejsze i zdecydowanie bardziej promujące integrację społeczną Estonia (30% populacji rosyjskojęzycznej). Relatywnie najłagodniejsze obowiązują na Litwie (15% populacji rosyjskojęzycznej)⁵.

Polityka Federacji Rosyjskiej wobec mniejszości rosyjskojęzycznej na Łotwie jest rozpatrywana w kontekście związku relacyjnego zachodzącego między „zagraniczną ojczyzną” (*kin-state*) oraz mniejszością etniczną i nowymi państwami zorientowanymi narodowo (tzw. triada R. Brubakera)⁶. Przy czym analiza prowadzona będzie głównie w ujęciu horyzontalnym, przybliżającym związki relacyjne zachodzące między trzema podmiotami triady, w mniejszym stopniu koncentrując się na wertykalnych korelacjach występujących między określonymi grupami etnicznymi/narodowościowymi współczesnej Łotwy⁷.

Pod pojęciem polityka Federacji Rosyjskiej wobec mniejszości rosyjskojęzycznej na Łotwie rozumiemy kompleks metod, środków i działań podejmowanych przez ośrodki decyzyjne różnych szczebli w celu realizacji określonych koncepcji polityki wobec zagranicznych rodaków (соотечественников)⁸. Polityka ta badana jest przy użyciu metody insty-

⁴ J. Dreifelds, *Latvia in Transition*, Cambridge University Press, New York 1996, s. 163–172.

⁵ A. Grigas, *Russia-Baltic Relations after Crimea's Annexation: Reasons for Concern?*, „Cicero Foundation Great Debate Paper”, nr 15/2014, s. 5.

⁶ R. Brubaker, *Nacjonalizm inaczej. Struktura narodowa i kwestie narodowe w Nowej Europie*, PWN, Kraków 1998, s. 71–89.

⁷ A. Wierzbicki, *Genetyczno-kulturowe podstawy etnopolityki. Perspektywa etnonacjonalistyczna*, w: *Polityka etniczna. Teorie, koncepcje, wyzwania*, red. H. Chałupczak, R. Zenderowski, E. Pogorzała, T. Browarek, UMCS, Lublin 2015, s. 53–55.

⁸ Termin zagraniczny rodak obejmuje wszystkie osoby w sposób duchowy czy kulturowo-etniczny powiązane z Federacją Rosyjską, ewentualnie ze Związkiem Radzieckim lub Imperium Romanowów. Zob. R. Brubaker, op.cit., s. 183 i nast.; O. Выхованец, А. Журавский, *Проблема возвращения соотечественников*, w: *Миграция в России 2000–2012*, red. И. Иванов, т. 1, ч. 1, Российский совет по международным делам, Москва 2013, s. 574.

tucjonalno-prawnej, przybliżającej główne kierunki aktywności państwa i podmiotów realizujących ową politykę oraz pomocnej w analizie odnośnych aktów prawnych⁹.

Autor intencjonalnie nie stosuje przy opisie rosyjskiej polityki wobec mniejszości rosyjskojęzycznej na Łotwie terminu diaspora, ponieważ podziela stanowisko Andrzeja Wierzbickiego, który podkreśla, że diaspory powstają najczęściej w wyniku migracji oraz skupiają osoby o wspólnej świadomości etnicznej, integrujące się w sferze społecznej i gospodarczej oraz odczuwające więź z zagraniczną ojczyzną. Tak sformułowana definicja diaspory nie obejmuje mniejszości rosyjskojęzycznej na Łotwie¹⁰.

1. Determinanty polityki rosyjskiej wobec ludności rosyjskojęzycznej na Łotwie

Obszar nadbałtycki znajdował się przez ostatnie 300 lat w sferze dominacji imperialnej Rosji. Jednym z kluczowych efektów owej zależności jest struktura etniczna państw regionu. Ludność rosyjskojęzyczna stanowi tam znaczny odsetek mieszkańców dużych miast i obszarów graniczących z Federacją Rosyjską (estońska Narwa i łotewska Łatgalia, tj. Polskie Inflanty)¹¹, co po dramatycznych wydarzeniach na wschodzie Ukrainy budzi poważny niepokój polityków łotewskich i estońskich¹². Dodatkowo, w okresie sowieckim ludność rosyjskojęzyczna cieszyła się wyjątkowym statusem socjoekonomicznym, piastując większość kluczowych stanowisk w aparacie władzy, wojsku, w szkolnictwie oraz w każdym praktycznie sektorze przemysłu poza rolnictwem¹³.

⁹ R. Zenderowski, H. Chałupczak, W. Baluk, *Polityka etniczna: próba teoretycznej konceptualizacji*, w: *Polityka etniczna współczesnych państw Europy Środkowo-Wschodniej*, red. H. Chałupczak, R. Zenderowski, W. Baluk, UMCS, Lublin 2015, s. 54–63.

¹⁰ A. Wierzbicki, *Etniczność i narody w Europie i Azji Centralnej*, UW, Warszawa 2014, s. 218–220.

¹¹ Mniejszość rosyjskojęzyczna na Łotwie nie jest rozmieszczona równomiernie. Dominuje w stolicy, gdzie zgodnie ze spisem ludności z 2011 r. stanowi 55,8% ludności, oraz w graniczącym z Federacją Rosyjską regionie łatgalskim, gdzie ten odsetek sięga aż 60,3% ogółu populacji. Zob. A. Матулионис, М. Фреюте, *Идентичность русской этнической группы и ее выражение в Литве и Латвии. Сравнительный аспект*, „Мир России”, nr 1/2014, s. 91.

¹² Inicjatywą zmierzającą do zniwelowania zagrożenia wojną hybrydową jest projekt budowy ogrodzenia wzdłuż granicy z Rosją. Zob. А. Саможнев, *Латвия решила отгородиться от России забором*, „Российская Газета”, 17.10.2015.

¹³ M.E. Commercio, *Russian Minority Politics in Post-Soviet Latvia and Kyrgyzstan: The Transformative Power, of Informal Network*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2010, s. 39–42.

Jednym z podstawowych założeń łotewskiej represyjnej polityki etnicznej jest ograniczenie społecznego i politycznego znaczenia mniejszości rosyjskojęzycznej na Łotwie, co wywołuje zrozumiałe protesty Federacji Rosyjskiej, podejmującej szeroko zakrojone działania zmierzające do przeciwdziałania radykalnym posunięciom władz łotewskich. Punktem wyjścia reform było stanowisko, że międzywojenna Republika Łotewska nie przestała istnieć *de iure* w roku 1940 i wszystkie obowiązujące w okresie międzywojennym normy prawne, wraz z konstytucją z 1922 r., utrzymały moc prawną. W konsekwencji w 1990 r. przywrócono częściowo przedwojenną konstytucję¹⁴, a 15 października 1991 r. ustawę o obywatelstwie łotewskim z 19 sierpnia 1919 r., która przyznawała obywatelstwo Republice Łotewskiej wyłącznie obywatelom międzywojennej Łotwy i ich potomkom¹⁵.

Nowe przepisy odmawiały obywatelstwa ponad 700 tys. rosyjskojęzycznych mieszkańców Łotwy, w sumie stanowiącym ok. 30% ogółu populacji państwa¹⁶. W oficjalnych dokumentach określano ich jako „byli obywatele ZSRR, którzy nie są obywatelami Łotwy ani żadnego innego państwa”. Pozbawiono ich praw wyborczych, utrudniano swobodne dysponowanie nieruchomościami, ograniczono dostęp do świadczeń socjalnych oraz zakazano obejmowania określonych stanowiskach w służbie publicznej i w przedsiębiorstwach państwowych. Jedyną drogą do uzyskania obywatelstwa była naturalizacja, jednak liczba osób mogących poddać się tej procedurze w danym roku była limitowana i dodatkowo należało spełnić szereg warunków formalnych, w tym legitymować się co najmniej sześcioletnią rezydenturą i biegłą znajomością języka łotewskiego¹⁷.

Wspomniane regulacje zmodyfikowano w niewielkim zakresie w ustawie z 22 lipca 1994 r. oraz jej nowelizacji z 22 czerwca 1998 r., znoszącej limity naturalizacyjne i zwalniającej z obowiązku naturalizacji sieroty i dzieci nieznanego pochodzenia, osoby, które ukończyły edukację w języku łotewskim, oraz dzieci bezpieczeństwa urodzone przed 21 sierpnia 1991 r. – o ile rodzice wyrazili taką wolę¹⁸.

¹⁴ Tylko rozdziały 1, 2, 3, 6. W całości obowiązywała dopiero od 6 lipca 1993 r.

¹⁵ A. Lottmann, *No Direction Home: Nationalism and Statelessness in the Baltics*, „The Texas International Law Journal”, Vol. 43, 3/2008, s. 506 i nast.

¹⁶ Z czasem ta liczba osób bez obywatelstwa zmniejszała się. W 2000 r. było ich ok. 20%. Zob. T. Malmlöwe, op.cit., s. 46.

¹⁷ V.O. King, *Latvia's Unique Path toward Independence: The Challenges Associated with the Transition from a Soviet Republic to an Independent State*, „International Social Science Review”, Vol. 87, 3–4/2012, s. 141.

¹⁸ I. Jeffries, *The Countries of the Former Soviet Union at the Turn of the Twenty-First Century: The Baltic and European States in Transition*, Routledge, New York 2004, s. 182.

Kolejnym elementem nowej łotewskiej polityki etnicznej była ustawa językowa. Jeszcze przed jej uchwaleniem władze ŁSRR wprowadziły w 1988 r. język łotewski jako drugi państwowy, jednak dopiero w 1991 r. uzyskał on status jedyne go języka państwowego Łotwy. Zmiany te precyzyjnie dookreślono w ustawie o języku państwowym z 1999 r., szczególnie regulującej kwestię ochrony języka łotewskiego, ale także liwskiego – stosowanego przez niewielką grupę etniczną Liwów, oraz łatgalskiego (od Łatgalii), uznanego za historyczny wariant języka łotewskiego¹⁹.

Z ustawą językową łączyła się kwestia reformy systemu edukacji. Władze łotewskie po odzyskaniu niepodległości pragnęły zwiększyć odsetek uczniów szkół mniejszościowych posługujących się językiem państwowym przez modyfikację programu nauczania w tego typu placówkach. W 1995 r. wprowadzono obowiązek nauki określonej liczby przedmiotów w języku łotewskim (w szkołach podstawowych 2, a w szkołach średnich 3). W roku 1998 uchwalono nową ustawę edukacyjną, która stopniowo wprowadzała bilingwiczny model nauczania – od 2004 r. wszystkie szkoły mniejszościowe musiały prowadzić minimum 60% zajęć w języku łotewskim oraz przejść na łotewski system oceniania. Od 2007 r. egzaminy szkolne przygotowywano wyłącznie w języku łotewskim, jednak uczniowie mogli udzielać odpowiedzi w językach ojczystych²⁰.

Całokształt zmian prawno-ustrojowych przybliżał Republikę Łotwy do modelu demokracji etnicznej (etnokracji). Jego celem jest zagwarantowanie uprzywilejowanej pozycji narodu tytularnego przez dyskryminacyjne ustawodawstwo oraz praktykę administracyjną. Analizując poczynania władz Łotwy, należy jednak podkreślić, że segregacyjna polityka etniczna nie jest celem samym w sobie, a jedynie wstępem do szeroko zakrojonego programu integracyjnego, którego podstawę stanowi kultura i język łotewski²¹, traktowane jako część dziedzictwa europejskiego. W kontekście tych rozważań warto zauważyć, że podziały kulturowe i ich konsekwencje mają równie duży wpływ na stosunki rosyjsko-łotewskie, jak różnice polityczne, co staje się szczególnie aktualne w obecnych uwarunkowaniach geostrategicznych regionu²².

Poza łotewską polityką etniczną istotnymi uwarunkowaniami działań Federacji Rosyjskiej wobec mniejszości rosyjskojęzycznej na Łotwie są:

¹⁹ A. Priedīte, *Surveying Language Attitudes and Practices in Latvia*, „Journal of Multilingual and Multicultural Development”, Vol. 26, 5/2005, s. 410 i nast.

²⁰ T. Mamlōve, op.cit., s. 54 i nast.

²¹ G. Smith, *The Ethnic Democracy Thesis and the Citizenship Question in Estonia and Latvia*, „Nationalities Papers”, Vol. 24, No. 2/1996, s. 199–216.

²² S. White, V. Feklyunina, *Identities and Foreign Policies in Russia, Ukraine and Belarus: The Other Europes*, Palgrave Macmillan, New York, s. 229–268.

bliskość geograficzna regionu nadbałtyckiego, jego silne powiązania gospodarcze z Federacją Rosyjską oraz procesy polityczne zachodzące w obrębie rosyjskiej elity władzy. Kiedy jeszcze w pierwszej połowie lat 90. XX w. obserwowaliśmy stosunkowo duży pluralizm rosyjskich ugrupowań politycznych, to obecnie nabrał tempa proces konsolidacji systemu partyjnego, skutkujący zdominowaniem rosyjskiej sceny politycznej przez Jedną Rosję. W efekcie zmarginalizowani zostali zwolennicy liberalnej i integracyjnej polityki zagranicznej, otwarci na zbliżenie z Zachodem, a dyplomację rosyjską kształtują obecnie środowiska przypisujące Federacji Rosyjskiej rolę stabilizatora stosunków między Wschodem i Zachodem oraz stronnicy wielkomocarstwowej polityki Rosji. Efektem tych procesów jest usztywnienie stanowiska Kremla wobec obszaru poradzieckiego, czego następstwem była m.in. wojna gruzińsko-rosyjska z 2008 r. i kryzys ukraiński²³.

2. Koncepcje rosyjskiej polityki wobec zagranicznych rodaków: perspektywa nadbałtycka

Przez pierwszą dekadę po rozpadzie Związku Radzieckiego władze rosyjskie obserwowały z niepokojem sytuację w państwach nadbałtyckich i niejednokrotnie protestowały przeciwko dyskryminacyjnej polityce etnicznej trzech młodych republik poradzieckich. Nie zdecydowały się jednak na podjęcie konkretnych działań zaradczych, ograniczając się do skarg kierowanych do międzynarodowych instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka. W okresie prezydentury Borysa Jelcyna rosyjska polityka wobec zagranicznych rodaków zdominowana była przez problem pomocy uchodźcom z terenów objętych konfliktami zbrojnymi (głównie z Azji Centralnej i Kaukazu). Starano się wspierać nie tylko osoby pochodzenia rosyjskiego, lecz także wszystkich byłych obywateli ZSRR, jeżeli zwrócili się z taką prośbą. Działania te koordynowała Federalna Służba Migracyjna, powołana w 1992 r.²⁴

W sferze deklaratywnej problem mniejszości rosyjskojęzycznej pozostawał jednym z kluczowych elementów budowania stosunków politycznych Federacji Rosyjskiej z państwami nadbałtyckimi. Zostało to wyraźnie wyartykułowane we wszystkich dokumentach programowych określających ramy rosyjskiej polityki zagranicznej względem tego regionu, w tym w Długofalowej koncepcji polityki rosyjskiej wobec państw bałtyckich z lutego

²³ A.P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy. Change and Continuity in National Identity*, Rowman & Littlefield, Lanham 2010, s. 55–220; T. Stępniewski, *Geopolityka region Morza Czarnego w pozimnowojennym świecie*, Lublin 2011, s. 87–90; T. Stępniewski, *Polityka bezpieczeństwa Ukrainy po 2010 roku*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, t. 11, 2/2013, s. 145–151.

²⁴ O. Выхованец, А. Журавский, op.cit., s. 574 i nast.

1997 r. czy Koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej z 2000 r.²⁵ Dokumenty późniejsze, chociaż nie zawsze wymieniały *expressis verbis* państwa nadbałtyckie jako adresata rosyjskiej polityki wobec zagranicznych rodaków, akcentowały konieczność zabezpieczenia praw i swobód obywatelskich ludności rosyjskojęzycznej żyjącej poza granicami Federacji²⁶.

W 1995 r., w efekcie nacisków komunistów i ugrupowań nacjonalistycznych, Borys Jelcyn wydał dekret O głównych kierunkach polityki państwowej Federacji Rosyjskiej wobec rodaków żyjących za granicą. Celem nowej regulacji miała być koordynacja działań instytucji państwowych w celu zabezpieczenia praw osób rosyjskojęzycznych żyjących za granicą. Dekret ten pozostał jednak w znacznej mierze pustą deklaracją, za którą nie szły konkretne działania²⁷.

Podobne tezy odnajdziemy w podstawowym dokumencie regulującym politykę federalną wobec zagranicznych rodaków O państwowej polityce Federacji Rosyjskiej wobec rodaków żyjących za granicą, przyjętym w 1999 r. Zgodnie z nim głównym celem Moskwy powinna być koordynowana przez państwo pomoc dawnym obywatelom Związku Radzieckiego w zabezpieczeniu ich praw człowieka i swobód obywatelskich, w tym także prawa do powrotu do ojczyzny. Jednak poza dość ogólnym zarysowaniem obowiązków państwa dokument ten nie precyzował, w jaki sposób można realizować wyżej wymienione cele. Z tego względu jego praktyczny wymiar jest stosunkowo niewielki²⁸.

Sytuacja zmieniła się wraz z przejściem steru rządów przez Władimira Putina. Dotychczasowe puste deklaracje wypełnione zostały nową treścią, a polityka wobec zagranicznych rodaków uzyskała status jednego z kluczowych filarów rosyjskiej polityki zagranicznej wobec tzw. bliskiej zagranicy. Nowy prezydent i jego doradcy dążyli do odbudowy imperialnego statusu Federacji Rosyjskiej, stosując kombinację *soft* i *hard power*. Jak zauważył Stanisław Bieleń, polityka ta opiera się na modelu gry o sumie zerowej, tj. każde ustępstwo na rzecz innego mocarstwa przenikającego na obszar posowiecki traktowane jest jako porażka z geopolitycznego punktu widzenia²⁹.

²⁵ M. Kosienkowski, *Strategia adaptacyjna Federacji Rosyjskiej wobec państw bałtyckich*, Wydawnictwo Grando, Toruń 2006, s. 26–30.

²⁶ Por. *Концепция внешней политики Российской Федерации*, 12.02.2013 r., <http://kremlin.ru/acts/news/785>, [dostęp 10.08.2015].

²⁷ M. Laruelle, *Russia as a "Divided Nation," from Compatriots to Crimea: A Contribution to the Discussion on Nationalism and Foreign Policy*, „Problems of Post-Communism”, Vol. 62, 2/2015, s. 92.

²⁸ О. Выхованец, А. Журавский, *op.cit.*, s. 575.

²⁹ S. Bieleń, *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2006, s. 233 i nast.

Utrzymanie „bliskiej zagranicy” w wyłącznej strefie wpływów Federacji Rosyjskiej realizowane jest na pięciu płaszczyznach³⁰: płaszczyźnie politycznej (reintegracja polityczna obszaru poradzieckiego), militarnej (wzmocnienie potencjału wojskowego Federacji na obszarze poradzieckim), ekonomicznej i powiązanej z nią płaszczyźnie polityki energetycznej oraz na płaszczyźnie polityki społeczno-kulturowej, której immanentną częścią jest polityka wobec zagranicznych rodaków³¹.

W tym miejscu warto podkreślić, że polityka Federacji Rosyjskiej wobec państw nadbałtyckich znacząco różni się od polityki wobec innych państw poradzieckich. Członkostwo Litwy, Łotwy i Estonii w Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckim sprawiło, że władze Rosji, dążąc do poszerzenia wpływów w regionie, posługiwały się w znacznie szerszym zakresie miękkim instrumentarium polityki zagranicznej w kombinacji z działaniami niejawnymi. Oficjalnie celem rosyjskiej polityki wobec zagranicznych rodaków na Łotwie jest ochrona ich praw. Władze Federacji Rosyjskiej zabiegają o przyznanie kilkuset tysięcy grupie rosyjskojęzycznych mieszkańców Łotwy obywatelstwa łotewskiego, bez czego niemożliwa jest pełna partycypacja w życiu społecznym, ekonomicznym, a przede wszystkim politycznym państwa. Wielokrotnie podnoszono również postulat przyznania językowi rosyjskiemu statusu języka państwowego, wzywano do poszanowania prawa mniejszości rosyjskojęzycznej do nauki w języku ojczystym, a jako minimum postulowano przyznanie bezpaństwowcom praw wyborczych³².

Założone cele starano się osiągnąć przez naciski wywierane na władze Łotwy drogą dyplomatyczną oraz za pośrednictwem prorosyjskich organizacji pozarządowych, rosyjskojęzycznych mediów, Cerkwi prawosławnej. Nieoficjalnie długookresowym efektem tych działań powinno być zdyskredytowanie łotewskich wyborów politycznych, ekonomicznych czy wręcz cywilizacyjnych.

³⁰ Szerzej o kategorii wpływów w stosunkach międzynarodowych zob. T. Kapuśniak (właśc. T. Stępniewski), *Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie*, IEŚW, Lublin 2008, s. 14–25; M. Pietraś, *Kategoria wpływu w stosunkach międzynarodowych*, w: *Region Azji centralnej jako obszar wpływów międzynarodowych*, red. B. Bojarczyk, A. Ziętek, UMCS, Lublin 2008, s. 15–28.

³¹ J. Hedenskog, R. Larsson, op.cit., s. 20–109; B. Nygren, *The Rebuilding of Greater Russia: Putin's Foreign Policy Towards the CIS Countries*, Routledge, New York 2007, s. 3–22. Szerzej na temat różnych klasyfikacji metod i środków realizacji polityki zagranicznej zob. T. Łoś-Nowak, *Polityka zagraniczna*, w: *Współczesne stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, UWŹ, Wrocław 2010, s. 89–94.

³² *Manufacturing Enemy Images? Russian Media Portrayal of Latvia*, red. N. Muižnieks, Academic Press of the University of Latvia, Riga 2008, s. 121–148; M. Kosienkowski, op.cit., s. 97–99.

3. Podmioty polityki Federacji Rosyjskiej wobec mniejszości rosyjskojęzycznej na Łotwie

Kluczowym podmiotem kształtującym rosyjską politykę wobec zagranicznych rodaków jest prezydent Federacji Rosyjskiej. Na barkach głowy państwa spoczywa obowiązek nadzoru działalności szeregu instytucji państwowych, może on także sam inicjować określone działania. Borys Jelcyn od pierwszych dni swojej prezydentury próbował na wielu płaszczyznach wywierać naciski na rządy republik nadbałtyckich, domagając się liberalizacji polityki etnicznej. Starał się m.in. połączyć kwestię zabezpieczenia praw ludności rosyjskojęzycznej z problemem wycofania Armii Czerwonej. Jednak te działania nie przyniosły spodziewanych rezultatów, ponieważ republiki nadbałtyckie nie uległy presji sąsiada, a Moskwa nie zdecydowała się na demonstrację siły wobec „nowej zagranicy”, jak żartobliwie określano wówczas państwa nadbałtyckie³³.

Innym przykładem aktywności rosyjskiej głowy państwa był sprawa delimitacji granic między Federacją Rosyjską, Łotwą i Estonią. Po ogłoszeniu niepodległości łotewscy i estońscy politycy domagali się przywrócenia przedwojennych granic państwa. Jednak Federacja Rosyjska nie miała zamiaru przystać na te żądania. Perspektywa członkostwa w strukturach zachodnich sprawiła, że Tallin i Ryga złagodziły swoje stanowisko, starając się doprowadzić negocjacje graniczne do możliwie szybkiego finału bazującego na terytorialnym *status quo*. Nowy prezydent Rosji Władimir Putin stał na stanowisku, że warunkiem wzajemnego uznania i precyzyjnej delimitacji granic jest unormowanie kwestii mniejszości rosyjskojęzycznej na Łotwie i w Estonii zgodnie z propozycjami rosyjskimi. Postulat ten z oczywistych względów nie mógł zostać spełniony, przez co sprawę delimitacji odłożono na kilka lat³⁴. Integracja państw nadbałtyckich ze strukturami transatlantyckimi uelastyczyła stanowisko Federacji Rosyjskiej, w efekcie w 2007 r. podpisano łotewsko-rosyjskie porozumienie graniczne. Łotwa zrezygnowała w nim z roszczeń względem regionu Abrene, przynależącego do Republiki Łotewskiej na mocy traktatu z 1920 r., a Federacja Rosyjska

³³ Wojska rosyjskie wycofano dopiero w sierpniu 1994 r. Zob. S. Simonsen, *Com-patriot games. Explaining the 'diaspora linkage' in Russia's military withdrawal from the Baltic States*, „Europe-Asia Studies”, Vol. 53, 5/2001, s. 772–786; N. Melvin, *Russians beyond Russia: The Politics of National Identity*, Royal Institute of International Affairs London 1995, s. 139–151.

³⁴ C. Levinsson, *The Long Shadow of History: Post-Soviet Border Disputes – The Case of Estonia, Latvia, and Russia*, „PFP Quarterly Journal”, Vol. 5, 2/2006, s. 98–107.

przestała łączyć kwestię uznania granic z prawami mniejszości rosyjskiej na Łotwie³⁵.

Władimir Putin od momentu wyboru na urząd prezydenta niejednokrotnie podnosił problem trudnego położenia zagranicznych rodaków, deklarując, że nie pozwoli, by „czuli się zapomniani i porzuceni”³⁶. Z jego inicjatywy przygotowano w 2006 r. specjalny program rządowy oferujący im wsparcie finansowe i pomoc informacyjną, tj. tworzenie i zarządzanie stronami internetowymi, opracowanie publikacji prasowych, przygotowywanie programów telewizyjnych i radiowych oraz współpracę z rosyjskojęzycznymi mediami³⁷.

Podobną aktywnością wykazał się Dmitrij Miedwiediew. Przykładowo, 17 czerwca 2008 r. wydał dekret, na mocy którego dawni obywatele ZSRR, a obecnie rezydenci na terenie Łotwy i Estonii nieposiadający łotewskiego czy estońskiego obywatelstwa, zostali objęci reżimem bezwizowym. Udogodnienia te nie dotyczyły osób, które przeszły proces naturalizacji i uzyskały obywatelstwo łotewskie lub estońskie³⁸.

Obok prezydenta kluczowym podmiotem odpowiedzialnym za rosyjską politykę wobec zagranicznych rodaków jest Ministerstwo Spraw Zagranicznych, posiadające szereg istotnych instrumentów umożliwiających realizację założeń politycznych nakreślonych przez głowę państwa. Ministerstwo koordynuje wysiłki dyplomatyczne, mające na celu poprawę położenia ludności rosyjskojęzycznej, wspiera organizacje pozarządowe oraz nadzoruje obsługę paszportową w poszczególnych placówkach dyplomatycznych³⁹.

Ważną rolę w rosyjskiej polityce wobec zagranicznych rodaków na Łotwie pełni również Duma Państwowa. Przez ostatnie 25 lat wystosowała ona kilkadziesiąt apeli do władz łotewskich w sprawie zmiany przepisów dyskryminujących ludność rosyjskojęzyczną, a po kryzysie dyplomatycznym z 1998 r.⁴⁰ przez kilka lat rozpatrywała projekt sankcji gospodarczych przeciwko Łotwie. Prace zarzucono, ponieważ uznano, że dalsza eskalacja

³⁵ *Владимир Путин встретился с премьером Латвии Айгаром Калвитисом*, „Российская Газета”, 28.03.2007.

³⁶ ITAR-TASS, 07.08.2001.

³⁷ *The „Humanitarian Dimension” of Russian Foreign Policy toward Georgia, Moldova, Ukraine and the Baltic States*, red. G. Pelnēns, Centre for East European Policy Studies, Riga 2010, s. 156.

³⁸ Ł. Makowski, *System polityczny Łotwy*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 167.

³⁹ T. Mamlöwe, op.cit., s. 65–67.

⁴⁰ Wywołało go brutalne stłumienie manifestacji rosyjskojęzycznej ludności Rygi, protestującej przeciwko znacznemu podniesieniu taryf na usługi komunalne.

napięć rosyjsko-łotewskich nie służy wzajemnym kontaktom handlowym i może negatywnie odbić się na sytuacji ludności rosyjskojęzycznej na Łotwie. Jednak w latach następnych wielokrotnie wracano do tego pomysłu⁴¹.

Istotny wpływ na politykę Kremla wobec mniejszości rosyjskojęzycznej na Łotwie mają także rosyjskie partie polityczne. W okresie prezydentury Borysa Jelcyna ten wymiar aktywności państwa interesował m.in. Komunistyczną Partię Federacji Rosyjskiej na czele z Giennadijem Ziuganowem, populistyczno-nacjonalistyczną Liberalno-Demokratyczną Partię Rosji z Władimirem Żyrinowskim oraz zwolenników Kongresu Wspólnot Rosyjskich kierowanego przez Dmitrija Rogozina. Szczególnie ta ostatnia partia mocno artykułowała konieczność podjęcia radykalnych działań w celu zabezpieczenia praw ludności rosyjskiej żyjącej poza granicami Federacji w sposób usystematyzowany i zinstytucjonalizowany. Przy czym nie popierała stanowiska komunistów i nie wzywała do odbudowy Związku Sowieckiego. Postulowała raczej pogłębienie integracji Rosji i Białorusi oraz taką modyfikację granic z Kazachstanem i Ukrainą, w efekcie której obszary rosyjskojęzyczne zostaną włączone do Federacji⁴².

Dodatkowo politycy Kongresu przy różnych okazjach zachęcali władze rosyjskie do podjęcia energicznych działań sprzyjających repatriacji, przedstawianej jako środek zaradczy w obliczu dramatycznych wskaźników demograficznych państwa. W 2001 r. Kongres Wspólnot Rosyjskich zorganizował pierwszy Światowy Kongres Rodaków Żyjących za Granicą, w którym uczestniczył sam prezydent. W 2003 r. stronnicy D. Rogozina sformowali blok wyborczy Narodowo-Patriotyczny Związek Rodina („Ojczyzna”), istniejący w latach 2003–2006, a następnie reaktywowany w 2012 r. Podobnie jak wcześniej, członkowie tego ugrupowania zachęcali Kreml do aktywnej polityki wobec zagranicznych rodaków, jednak stopniowo ich znacznie polityczne słabło i troska o zabezpieczenie ludności rosyjskojęzycznej żyjącej za granicą spadła na barki prezydenckiej partii Jedna Rosja⁴³.

Bardzo ważną rolę w polityce wobec regionu nadbałtyckiego pełnią także podmioty transnarodowe i pozarządowe oraz pośrednio organizacje międzynarodowe. Moskwa niejednokrotnie starała się umiędzynarodowić problem ochrony praw mniejszości rosyjskojęzycznej na Łotwie w czasie posiedzeń Rady Praw Człowieka ONZ, w OBWE, w Radzie Europy, Europejskim Trybunale Praw Człowieka w Strasburgu (spawa Wasyl Kononow–Łotwa), w kontaktach z Unią Europejską. W kwestię ochrony praw

⁴¹ Ibidem, s. 67–70.

⁴² M. Laruelle, op.cit., s. 91.

⁴³ M. Laruelle, op.cit., s. 92–94.

zagranicznych rodaków angażowały się także kontrolowane przez Kreml organizacje i fundacje transnarodowe, np. Russkij mir⁴⁴.

Paralelnie prowadzono akcję wspierania zagranicznych rodaków na Łotwie, która przybierała różne formy. Od bezpośredniej pomocy finansowej kierowanej do prorosyjskich organizacji pozarządowych czy mediów – zarówno jawnie, jak i nieoficjalnie – przez pomoc materialną w postaci książek czy prasy rosyjskiej, pomoc edukacyjną: organizowanie seminariów, wycieczek dla młodzieży, wsparcie stypendialne⁴⁵.

Prorosyjskie NGO na Łotwie spełniają niezwykle istotne funkcje w polityce Federacji Rosyjskiej wobec tego państwa. Koordynują strajki i manifestacje w obronie praw bezpaństwowców, nagłaśniane w sprzyjających Rosji mediach, kierują protesty do władz łotewskich i instytucji unijnych. Najaktywniejszą na tym polu organizacją jest Łotewski Komitet Praw Człowieka, który zabiega także o przyznanie praw wyborczych osobom nieposiadającym obywatelstwa oraz zapewnia ochronę prawną mniejszości rosyjskojęzycznej⁴⁶.

Apogeum aktywności prorosyjskich organizacji pozarządowych była walka o przywrócenie językowi rosyjskiemu statusu języka państwowego. Dzięki inicjatywie prorosyjskich organizacji pozarządowych w 2011 r. ponad 10% osób uprawnionych do głosowania podpisało się pod inicjatywą rozpisania referendum w tej sprawie. Zorganizowano je w roku następnym. Pomimo ogromnej mobilizacji ludności rosyjskojęzycznej zaledwie 25% głosujących poparło ten pomysł⁴⁷.

Ważne miejsce w polityce Federacji Rosyjskiej wobec państw nadbałtyckich zajmuje także Cerkiew prawosławna, stanowiąca istotny element wzmocnienia wpływów rosyjskich poza granicami Federacji⁴⁸. Przy czym miejscowa wspólnota – trzeci pod względem wielkości Kościoł na Łotwie liczący 320 tys. wiernych i 120 parafii – wykazuje małą aktywność polityczną, koncentrując się na działalności duszpasterskiej i kulturalnej, co przekłada się na poprawne stosunki władz łotewskich i hierarchii cerkiewnej, widoczne w czasie wizyt patriarchy Aleksego II i Cyryla⁴⁹.

⁴⁴ *The „Humanitarian Dimension”...*, op.cit., s. 140–155.

⁴⁵ M. Kosienkowski, op.cit., s. 91 i nast.

⁴⁶ K. Krūma, I. Indāns, *Enacting non-citizenship in Latvia: challenges to national and European frameworks*, ENACT Consortium, Brussels 2009, s. 13.

⁴⁷ Por. A. Wierzbicki, *Etniczność...*, op.cit., s. 237.

⁴⁸ A. Curanivić, *Czynnik religijny w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, UW, Warszawa 2010, s. 218–229.

⁴⁹ A. Kudors, *Russian Soft Power and Non-Military Influence: The View from Latvia, w: Tools of Destabilization. Russian Soft Power and Non-military Influence in the Baltic States*, red. M. Winnerstig, FOI, Stockholm 2014, s. 96–98.

Działania podejmowane przez organizacje pozarządowe, transnarodowe fundacje i Cerkiew prawosławną wspierają rosyjskojęzyczne media, które w państwach nadbałtyckich skonsolidowane są wokół kontrolowanych przez Rosjan domów wydawniczych Fernster i Petits oraz holdingu Baltic Media Alliance z siedzibą w Rydze – posiadającego swoje oddziały również na Litwie i w Estonii. Baltic Media Alliance jest jednym z największych konsorcjów medialnych w państwach nadbałtyckich, nadzorującym 11 zależnych od siebie spółek medialnych. Koncentruje się on głównie na produkcji rosyjskojęzycznych kanałów telewizyjnych na czele z najpopularniejszym Pierwszym Kanałem Bałtyckim. Zależne od holdingu spółki emitują m.in. kanał REN (w trzech odsłonach *Baltija*, *Eesti*, *Lietuva*), Pierwszy Bałtycki Kanał Muzyczny, NTV mir (*Baltija* i *Lietuva*). Holding wydaje również łotewskojęzyczną gazetę „MK Latvija”⁵⁰.

Według badań opinii publicznej z 2011 r., najczęściej oglądanymi kanałami rosyjskojęzycznymi na Łotwie są: Pierwszym Kanałem Bałtycki, RTV Planeta i NTV mir. To pokazuje, że dużą popularnością cieszą się nie tylko kanały produkowane na miejscu, lecz także te przygotowane z myślą o widzach w Federacji Rosyjskiej. Warto jeszcze dodać, że lokalne wersje programów (np. NTV *Baltija*) emitują znacznie więcej filmów i seriali produkcji radzieckiej i rosyjskiej od swoich odpowiedników w Federacji Rosyjskiej. Wyróżnia je również specyficzna widownia, składająca się głównie z przedstawicieli mniejszości rosyjskojęzycznej. Na Łotwie stanowią oni aż 76% ogółu widzów, kiedy podobne preferencje wykazuje zaledwie 16% osób łotewskojęzycznych. Wyżej przytoczona statystyka uświadamia nam, jak potężnym narzędziem w rękach rosyjskiej propagandy mogą być umiejętnie wykorzystywane rosyjskojęzyczne media⁵¹.

Rosyjskiej polityce wobec zagranicznych rodaków na Łotwie sprzyjają także osoby prywatne powiązane z Kremlenem, ale też opozycjoniści wspierający mniejszość rosyjską. Wśród najbardziej aktywnych wymienić należy byłego mera Moskwy Jurija Łużkowa oraz tragicznie zmarłego na wygnaniu rosyjskiego oligarchę Borysa Bieriezowskiego. Wieloletni mer Moskwy przez lata finansował stypendia rosyjskojęzycznym uczniom pragnącym kontynuować naukę w Federacji Rosyjskiej. W 1997 r. Ryska Rada Miejska przyznawała po raz pierwszy 45 tzw. stypendiów Łużkowa. Stopniowo liczba osób objętych programem stypendialnym wzrastała: w 2002 r. osiągnęła 54, a w 2004 r. 179 osób⁵².

⁵⁰ Ibidem, s. 87 i nast.

⁵¹ *The „Humanitarian Dimension”...*, op.cit., s. 184.

⁵² N. Muižnieks, *Russian Foreign Policy towards “Compatriots” in Latvia*, w: *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*, red. N. Muižnieks, Akadēmiskais apgāds, Rīga 2006, s. 127.

Bieriezowski z kolei był założycielem Międzynarodowej Organizacji Wolności Obywatelskich, której oddział otwarto w 2001 r. w Rydze. W okresie swojej aktywności organizacja przekazała kilkaset tysięcy dolarów na rozwój edukacji i kultury rosyjskiej na Łotwie. Wspierała m.in. łotewskojęzyczną gazetę „Neatkarīgā”, rosyjskojęzyczną gazetę „Вести Сегодня” oraz organizacje, m.in. Łotewskie Stowarzyszenie Kultury Rosyjskiej czy Rosyjsko-Łotewskie Stowarzyszenie Współpracy⁵³.

4. Ocena skuteczności rosyjskiej polityki wobec zagranicznych rodaków na Łotwie

Polityka Federacji Rosyjskiej wobec zagranicznych rodaków na Łotwie ma na celu przede wszystkim ochronę praw ludności rosyjskojęzycznej dyskryminowanej przez represyjną politykę etniczną państwa. Działania Kremla stanowią jednak również element konsekwentnie realizowanej strategii poszerzania wpływów międzynarodowych Federacji Rosyjskiej na obszarze posowieckim.

Skuteczność tych posunięć budzi jednak poważne wątpliwości. Środki dyplomatyczne, jak i skargi kierowane do organizacji międzynarodowych zajmujących się ochroną praw człowieka, w niewielkim stopniu wpłynęły na liberalizację łotewskiej polityki etnicznej. Z kolei bezpośrednia pomoc przekazywana ludności rosyjskojęzycznej miała zazwyczaj znaczenie symboliczne i nie przyniosła realnej poprawy położenia tej kategorii ludności. Podobnie ocenić należy zniesienie obowiązku wizowego i akcję paszportyzacji, które zakończyły się niepowodzeniem⁵⁴. Jak dowodzą badania socjologiczne, zdecydowana większość populacji rosyjskojęzycznej, nawet jeżeli jednoznacznie krytykuje łotewską politykę etniczną, nie identyfikuje się z narodem rosyjskim i nie wiąże swojej przyszłości z tym państwem – jeżeli jest skłonna opuścić Łotwę, to w poszukiwaniu pracy zdecydowanie wybiera kierunek zachodni⁵⁵.

Największym wyzwaniem pozostaje aktywność rosyjskojęzycznych mediów. Kryzys ukraiński sprawił, że władze Republiki Łotewskiej za-

⁵³ T. Mamlöwe, *op.cit.*, s. 76.

⁵⁴ Na terenie Łotwy żyje ok. 370 tys. bezpaństwowców i niecałe 15 tys. osób z obywatelstwem rosyjskim. Zob. *The „Humanitarian Dimension”...*, *op.cit.*, s. 164–166.

⁵⁵ A. Ivlevs, *Minorities on the move? Assessing post-enlargement emigration intentions of Latvia's Russian speaking minority*, „The Annals of Regional Science”, Vol. 51, 1/2013, s. 41; J. Dorodnova, *The Russian-Speaking Identity under the Latvian Language Policy*, w: *Diasporas and ethnic migrants: Germany, Israel and post-Soviet successor states in comparative perspective*, red. R. Münz, R. Ohliger, Psychology Press, Portland 2003, s. 206–211.

częły postrzegać je jako potencjalne zagrożenie bezpieczeństwa państwa. To skłoniło część polityków łotewskich do podjęcia starań o wsparcie Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego w przeciwdziałaniu rosyjskiej propagandzie. Z tymi zabiegami wiązał się pomysł utworzenia niezależnego rosyjskojęzycznego kanału telewizyjnego, wspierany m.in. przez Michaiła Chodorkowskiego. Nie doczekał się on jednak realizacji⁵⁶.

W podsumowaniu należy podkreślić, że związki relacyjne zachodzące między ludnością rosyjskojęzyczną na Łotwie i Federacją Rosyjską nie są na tyle silne, by władze rosyjskie były w stanie realnie kształtować postawy rosyjskojęzycznej mniejszości na Łotwie. I wszystko wskazuje na to, że w najbliższym czasie transnarodowe więzy rosyjsko-łotewskie będą ulegały dalszemu osłabieniu. Coraz więcej elementów łączy państwa nadbałtyckie ze zjednoczoną Europą.

Dodatkowo łotewska polityka etniczna, jakkolwiek wywołuje uzasadnioną krytykę, przynosi pozytywne rezultaty. W jej efekcie postępuje proces inkluzyjności politycznej czy – szerzej – integracji społecznej ludności rosyjskojęzycznej, który zachęca młode pokolenie do większej partycypacji w życiu społecznym i ekonomicznym państwa. Według danych Centralnego Urzędu Statystycznego Łotwy, do 2000 r. liczba przedstawicieli mniejszości etnicznych nieznających języka łotewskiego spadła z ponad miliona do ok. 500 tys.⁵⁷ Nic nie wskazuje, że w najbliższej przyszłości tendencje te ulegną zmianie.

Bibliografia

- Bieleń S., *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2006, s. 233 i nast.
- Brubaker R., *Nacjonalizm inaczej. Struktura narodowa i kwestie narodowe w Nowej Europie*, PWN, Kraków 1998.
- Commercio M.E., *Russian Minority Politics in Post-Soviet Latvia and Kyrgyzstan: The Transformative Power, of Informal Network*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2010.
- Curanivić A., *Czynnik religijny w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, UW, Warszawa 2010.

⁵⁶ A. Grigas, op.cit., s. 9 i nast.; R. Thornton, *The Changing Nature of Modern Warfare*, „Royal United Services Institute for Defence & Security Studies”, Vol. 160, 4/2015, s. 43–46.

⁵⁷ H.M. Morris, *EU Enlargement and Latvian Citizenship Policy*, „Journal of Ethnopolitics and Minority Issue in Europe”, nr 1/2003, s. 29.

- Dorodnova J., *The Russian-Speaking Identity under the Latvian Language Policy*, w: *Diasporas and ethnic migrants: Germany, Israel and post-Soviet successor states in comparative perspective*, red. R. Münz, R. Ohliger, Psychology Press, Portland 2003.
- Dreifelds J., *Latvia in Transition*, Cambridge University Press, New York 1996.
- Grigas A., *Russia-Baltic Relations after Crimea's Annexation: Reasons for Concern?*, „Cicero Foundation Great Debate Paper”, nr 15/2014.
- Hedenskog J., Larsson R., *Russian Leverage on the CIS and the Baltic States*, FOI, Stockholm 2007.
- Ivlevs A., *Minorities on the move? Assessing post-enlargement emigration intentions of Latvia's Russian speaking minority*, „The Annals of Regional Science”, Vol. 51, 1/2013.
- Jeffries I., *The Countries of the Former Soviet Union at the Turn of the Twenty-First Century: The Baltic and European States in Transition*, Routledge, New York 2004.
- Kapuśniak T. (właśc. Stepniewski T.), *Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie*, IESW, Lublin 2008.
- King V.O., *Latvia's Unique Path toward Independence: The Challenges Associated with the Transition from a Soviet Republic to an Independent State*, „International Social Science Review”, vol. 87, 3–4/2012.
- Kosienkowski M., *Strategia adaptacyjna Federacji Rosyjskiej wobec państw bałtyckich*, Wydawnictwo Grando, Toruń 2006.
- Krūma K., Indāns I., *Enacting non-citizenship in Latvia: challenges to national and European frameworks*, ENACT Consortium, Brussels 2009.
- Kudors A., *Russian Soft Power and Non-Military Influence: The View from Latvia*, w: *Tools of Destabilization. Russian Soft Power and Non-military Influence in the Baltic States*, red. M. Winnerstig, FOI, Stockholm 2014.
- Laitin D.D., *Identity in Formation: The Russian-speaking Populations in the Near Abroad*, New York 1998.
- Laruelle M., *Russia as a “Divided Nation,” from Compatriots to Crimea: A Contribution to the Discussion on Nationalism and Foreign Policy*, „Problems of Post-Communism”, Vol. 62, 2/2015.
- Levinsson C., *The Long Shadow of History: Post-Soviet Border Disputes – The Case of Estonia, Latvia, and Russia*, „PFP Quarterly Journal”, Vol. 5, 2/2006.
- Łoś-Nowak T., *Polityka zagraniczna*, w: *Współczesne stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, UWŹ, Wrocław 2010.
- Lottmann A., *No Direction Home: Nationalism and Statelessness in the Baltics*, „The Texas International Law Journal”, Vol. 43, 3/2008.

- Makowski Ł., *System polityczny Łotwy*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.
- Malmlöwe T., *The Russian Populations of Latvia – Puppet of Moscow?*, FOI, Stockholm 2006.
- Manufacturing Enemy Images? Russian Media Portrayal of Latvia*, red. N. Muižnieks, Academic Press of the University of Latvia, Riga 2008.
- Melvin N., *Russians beyond Russia: The Politics of National Identity*, Royal Institute of International Affairs London 1995.
- Morris H.M., *EU Enlargement and Latvian Citizenship Policy*, „Journal of Ethnopolitics and Minority Issue in Europe”, nr 1/2003.
- Muižnieks N., *Russian Foreign Policy towards “Compatriots” in Latvia*, w: *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*, red. N. Muižnieks, Akadēmiskais apgāds, Riga 2006.
- Nygren B., *The Rebuilding of Greater Russia: Putin’s Foreign Policy Towards the CIS Countries*, Routledge, New York 2007.
- Pietras M., *Kategoria wpływu w stosunkach międzynarodowych*, w: *Region Azji centralnej jako obszar wpływów międzynarodowych*, red. B. Bojarczyk, A. Ziętek, UMCS, Lublin 2008.
- Priedīte A., *Surveying Language Attitudes and Practices in Latvia*, „Journal of Multilingual and Multicultural Development”, Vol. 26, 5/2005.
- Simonsen S., *Compatriot games. Explaining the ‘diaspora linkage’ in Russia’s military withdrawal from the Baltic States*, „Europe-Asia Studies”, Vol. 53, 5/2001.
- Smith G., *The Ethnic Democracy Thesis and the Citizenship Question in Estonia and Latvia*, „Nationalities Papers”, Vol. 24, No. 2/1996.
- Stępniewski T., *Geopolityka region Morza Czarnego w pozimnowojennym świecie*, Lublin 2011.
- Stępniewski T., *Polityka bezpieczeństwa Ukrainy po 2010 roku*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, t. 11, 2/2013.
- The „Humanitarian Dimension” of Russian Foreign Policy toward Georgia, Moldova, Ukraine and the Baltic States*, red. G. Pelnēns, Centre for East European Policy Studies, Riga 2010.
- Thornton R., *The Changing Nature of Modern Warfare*, „Royal United Services Institute for Defence & Security Studies”, Vol. 160, 4/2015.
- Tsygankov A.P., *Russia’s Foreign Policy. Change and Continuity in National Identity*, Rowman & Littlefield, Lanham 2010.
- White S., Feklyunina V., *Identities and Foreign Policies in Russia, Ukraine and Belarus: The Other Europes*, Palgrave Macmillan, New York.
- Wierzbicki A., *Etniczność i narody w Europie i Azji Centralnej*, UW, Warszawa 2014.

- Wierzbicki A., *Genetyczno-kulturowe podstawy etnopolityki. Perspektywa etnonacjonalistyczna*, w: *Polityka etniczna. Teorie, koncepcje, wyzwania*, red. H. Chałupczak, R. Zenderowski, E. Pogorzała, T. Browarek, UMCS, Lublin 2015.
- Zenderowski R., Chałupczak H., Baluk W., *Polityka etniczna: próba teoretycznej konceptualizacji*, w: *Polityka etniczna współczesnych państw Europy Środkowo-Wschodniej*, red. H. Chałupczak, R. Zenderowski, W. Baluk, UMCS, Lublin 2015, s. 54–63.
- Владимир Путин встретился с премьером Латвии Айгаром Калвитисом, „Российская Газета”, 28.03.2007.
- Выхванец О., Журавский А., *Проблема возвращения соотечественников*, w: *Миграция в России 2000–2012*, red. И. Иванов, т. 1, ч. 1, Российский совет по международным делам, Москва 2013.
- Концепция внешней политики Российской Федерации*, 12 II 2013 г, <http://kremlin.ru/acts/news/785> [dostęp 10.08.2015].
- Матулионис А., Фреюте М., *Идентичность русской этнической группы и ее выражение в Литве и Латвии. Сравнительный аспект*, „Мир России”, nr 1/2014.
- Саможнев А., *Латвия решила отгородиться от России забором*, „Российская Газета”, 17.10.2015.
- Танги А. Де, *Великая Миграция: Россия и Россияне после падения железного занавеса*, РОССПЭН, Москва 2012.

Słowa kluczowe: Federacja Rosyjska, Litwa, mniejszość rosyjskojęzyczna

Key words: Russian Federation, Latvia, the Russian-speaking minority

Abstract

Policy of the Russian Federation towards the Russian-Speaking Minority in Latvia

This article aims to analyse the Russian Federation's policy towards its foreign compatriots on the example of the Latvian Republic. It analyses the conditions and presents the policy's main concepts along with its executive agents. The paper outlines the interactions between the motherland abroad, the nationalist – oriented state and the ethnic minority. In the final chapter of the article the author ventures to evaluate the effectiveness and adequacy of the Russian ethnic policy towards the Russian-speaking minority in Latvia.